DOSLOV.

Tento akademický Příruční slovník jazyka českého má v devíti svazcích 10.824 dvousloupcových stran textu a obsahuje celkem na 250 tisíc hesel. Vycházel od roku 1935 do roku 1957 v dvouarchových sešitech. První sešit vyšel v únoru 1935 a poslední v říjnu 1957.

Je to slovník současného spisovného jazyka, založený především na jazyce klasiků české literatury (Erbena, Němcové, Havlíčka, Nerudy, Jiráska, Čecha, Vrchlického, Raise, Olbrachta, K. Čapka, Majerové, Pujmanové a j.) a opírající se dále o rozsáhlou excerpci české literatury od obrození až po nejnovější dobu.

Návrh na tuto excerpci, podaný prof. Frant. Pastrnkem, byl schválen III. třídou České akademie věd a umění v roce 1905 a za tím účelem byla zřízena zvláštní kancelář Slovníku jazyka českého v roce 1911. Do roku 1935 bylo sebráno přes pět milionů excerpt z literatury krásné i naukové, z knih, časopisů i denního tisku. Během práce o Slovníku se pokračovalo dále v excerpčních pracích, takže při dokončení Příručního slovníku má tento lexikální archiv přes devět milionů dokladů; přibývajícího materiálu bylo ovšem postupně využíváno při dalším zpracovávání Slovníku. Po roce 1945 se systematicky excerpovala také literatura marxistická a politická ekonomika.

Slovník má bohatou dokumentaci, takže všechny významy, významové odstíny i frazeologická spojení jsou doloženy přesnými citáty.

Stavba hesel vychází ze základního významu (nikoli z významu historicky etymologického) a snaží se jednotlivé významy slov a slovních spojení rozvíjeti postupně v jedné nebo několika řadách. Význam se určuje výčtem znaků, event. pomocí synonym. Nejde vždycky o přesně logickou definici, nýbrž často jen o výstižný popis významu, při čemž se vyhýbáme výkladu pouhou nadřazenou významovou kategorií. Teoretický výklad významového zpracování je podán v článcích dr. Al. Získala, které vyšly v Slově a slovesnosti IV (1938).

Zpracovatelé Slovníku usilovali také o zachycení stylistického rozvrstvení zásoby slovní. Kromě výrazů spisovných, které jsou uváděny bez zvláštního označení, zachycuje Slovník výrazy z řeči hovorové, obecné i nářeční, ovšem jen potud, pokud se tyto výrazy vyskytují v literatuře. Snaží se rozlišiti i frekvenci slov tím, že určuje slova zřídka se vyskytující (označená hvězdičkou nebo zkratkou „zř."), slova řidčeji se vyskytující (označená zkratkou „řidč.") a slova jen knižního usu (označená zkratkou „kniž."). Označuje také slova a slovní spojení expresivního zabarvení (zkratkou „expr."), při čemž rozlišuje ještě další odstíny expresivity („hypok.", „lichot.", „mazl.", „fam.", „melior.", „žert."; „pejor.", „vulg.", „zhrub.", „drast.", „iron.").

Příruční slovník zaznamenává také slova a slovní spojení z odborné terminologie, která určuje jejich oborem a pokud možná i stručnou definicí, ale nedokládá je citátem.

Jako nářeční označuje jen taková slova, která podle dosavadních znalostí lze bezpečně za nářeční prohlásiti. Slova, jichž nářeční ráz nelze jasně určiti, zařazují se do skupiny slov řídkých.

V slovníkové kanceláři prvními pracovníky byli: F. Trávníček (od r. 1911), M. Weingart, V. Vydra, B. Havránek (od r. 1915) a A. Získal (od r. 1916), později (od r. 1920) V. Ertl a Qu. Hodura.

Prvními zpracovateli hesel byli: Qu. Hodura, A. Získal, J. Haller (do r. 1938), P. Hájek (do r. 1940), J. M. Kořínek (do r. 1936), F. Oberpfalcer (do r. 1939), J. Kubišta (do r. 1941), J. Kurz (do r. 1945), L. Janský; v roce 1939 přibyli K. Sochor, V. Polák (do r. 1945); od r. 1940 A. Jedlička (do r. 1949), K. Horálek (do r. 1945), R. Havel (do r. 1948); od r. 1945 F. Kopečný (do r. 1946), M. Helcl, J. Bělič (do r. 1946); od r. 1946 M. Štěrbová (do r. 1951); od r. 1947 J. Filipec, F. Havlová, E. Vodrážková; od r. 1948 K. Kozlová, H. Marešová, H. Kratochvílová, J. Zámišová; od r. 1949 J. Zima. Rukopis celého díla byl v jádru ukončen v roce 1949.

Redaktory byli: O. Hujer (do r. 1942), E. Smetánka (do r. 1948), M. Weingart (do r. 1938), od r. 1942 B. Havránek a V. Šmilauer, od r. 1949 k nim přibyl A. Získal.

Příručního slovníku I. díl vycházel v letech 1935—37, II. díl 1937—38, III. díl 1938—40, IV. díl, 1. svazek 1941—43, IV. díl, 2. svazek 1944—48, V. díl 1948—51, VI. díl 1951—53, VII. díl 1953—55, VIII. díl 1955—57.

Chronologický postup vycházení tiskem u jednotlivých hesel byl tento: 1935 (A-domácky), 1936 (domácky-južjuž), 1937 (K-křivopříseżnický), 1938 (křivopříseżník-nábožně), 1939 (nábožnost-O), 1940 (O-ožvykovati), 1941 (P-pojmouti), 1942 (pojmouti-pozalévati), 1943 (pozalézati-průsvitně), 1944 (průsvitněti-přesolovati), 1945 (přesouditi-přimóděný), 1946 (přimodliti-pusinka), 1947 (pusinka-rozpočísti), 1948 (rozpočitadlo-skákavý), 1949 (skákavý-srdce), 1950 (srdce-šatiti), 1951 (šatiti-tatrman), 1952 (tatrman-ukradený), 1953 (úkradí-všeslovenský), 1954 (všesměrně-vzpeřiti se), 1955 (vzpeřiti se-zátopa), 1956 (zátopa-zplihle), 1957 (zplihlý-žžonka).

Doba tisku trvala 22 let; vlivem okupace a pookupačních nesnází se vydávání zdrželo asi o pět let, ale jsme šťastni, že mezi slovanskými slovníky je náš PS prvním dokončeným slovníkem současného spisovného jazyka.

Redakce se snažila sice zachovávati jednotnou linii během celého díla, avšak později, zvláště po roce 1945, přece jen došlo k některým změnám; tak zejména: 1. Zkratku „ob.“, která označovala slova oné vrstvy obyvatelstva v městě i na venkově, jež neužívá k svému dorozumívání jazyka spisovného, po roce 1945 je nutno chápati jako zkratku pro mluvenou obecnou češtinu charakteru celonárodního. 2. Po roce 1945 se obrací více zřetel také k propracování významů u slov ideologického charakteru. 3. PS byl z počátku zamýšlen v rozsahu mnohem stručnějším, avšak toto stanovisko bylo opuštěno již hned po prvních písmenech. 4. Rovněž puristické stanovisko bylo uplatňováno jen na samém začátku díla.

Devítisvazkový Příruční slovník jazyka českého bude ještě doplněn svazkem Dodatků s nutnými opravami a nezbytnými doplňky.

